

УДК 364-7

DOI <https://doi.org/10.32782/2707-0409.2025.1.19>

Малярчук Н. Г.

кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри соціології та соціальної роботи
Державний вищий навчальний заклад
«Приазовський державний технічний університет»
e-mail: maliarchuk_n_g@pstu.edu
ORCID ID: 0000-0002-5150-452X

Кудря С. П.

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
кафедри соціології та соціальної роботи
Державний вищий навчальний заклад
«Приазовський державний технічний університет»
e-mail: kudria_s_p@students.pstu.edu
ORCID ID: 0009-0008-1267-2708

ДОСВІД ЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇН ЩОДО СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ ТА ІНТЕГРАЦІЇ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ, ЯКІ ОТРИМАЛИ ТИМЧАСОВИЙ ЗАХИСТ

У статті розглянуто досвід європейських держав, зокрема Польщі, Німеччини та Литви, у сфері соціальної адаптації та інтеграції громадян України, які були змушені залишити країну через війну та отримали тимчасовий захист. Теоретичною основою аналізу виступають соціокультурний та ресурсний підходи до розуміння адаптації мігрантів, згідно з якими цей процес охоплює не лише емоційне пристосування, а й відновлення втрачених ресурсів та включення до нової системи соціальних взаємодій. Особливу увагу приділено інституційним, мовним, освітнім, трудовим та психосоціальним аспектам соціальної адаптації, а також механізмам інтеграції у приймаючі громади зарубіжних країн.

У межах порівняльного аналізу висвітлено основні напрями державної політики окремих країн ЄС у сфері підтримки вимушених мігрантів з України, серед яких – забезпечення доступу до освіти, охорони здоров'я, мовного навчання, соціальних послуг і ринку праці. Акцент зроблено на практиках підтримки уразливих груп – жінок із дітьми, дітей шкільного віку та молоді, а також на викликах у сфері мовної адаптації та визнання професійної кваліфікації. Зазначено, що Польща забезпечила широку мережу освітніх та соціальних ініціатив. У Німеччині акцент зроблено на мовній інтеграції та поступовому включенні в економічне життя. У Литві попри менший масштаб міграції реалізуються комплексні моделі підтримки у сферах освіти, ринку праці та психічного здоров'я.

У підсумку підкреслено, що ефективна соціальна адаптація українських вимушених мігрантів, які отримали тимчасовий захист, можлива за умови міжсекторальної взаємодії держави, місцевих громад, громадських організацій та самих мігрантів.

Ключові слова: соціальна адаптація, тимчасовий захист, вимушена міграція, інтеграція, громада.

Постановка проблеми. У лютому 2022 р. почалося повномасштабне вторгнення росії на територію України, що спричинило суттєві зміни у суспільному житті. Військове протистояння призвело до різкого збільшення серед українців вимушених мігрантів, як внутрішньо переміщених осіб, які перемістилися у більш безпечні регіони країни, так і тих, що були змушені виїхати за кордон. За деякими оцінками, близько 3,6 млн українських біженців сьогодні залишаються за кордоном, а з урахуванням осіб, що перебувають на території росії та білорусі, їх кількість зростає до 4,9 млн [7].

Початок російсько-української війни та масовий наплив біженців з України актуалізували необхідність дослідження потреб вимушених мігрантів та викликів щодо їхньої соціальної адаптації у приймаючих країнах. Вимушені мігранти зіштовхнулися з широким колом труднощів, що охоплюють не лише соціальну та правову сфери (визначення правового статусу, працевлаштування, переоформлення пенсій тощо), а й численні соціально-побутові виклики, зокрема пошук житла та облаштування в новому середовищі. Після завершення самого процесу переселення, який має власні структуру та етапність, розпочинається адаптація до нових соціокультурних реалій. За відсутності належної адаптації або за її низького рівня вимушений мігрант часто стикається з фрустрацією базових потреб, зокрема у відчутті стабільності й безпеки, що істотно ускладнює його повноцінну інтеграцію та самореалізацію у приймаючій країні. Це, своєю чергою, зумовлює актуальність аналізу специфіки соціальної адаптації в окремих зарубіжних країнах, які на початку війни прийняли значну кількість українських громадян.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема соціальної адаптації переміщених осіб активно досліджується як вітчизняними, так і зарубіжними науковцями з позицій різних соціальних наук. Із 2022 р. дуже часто питання адаптації розглядається в контексті українських внутрішньо переміщених осіб та осіб, які отримали тимчасовий захист у зарубіжних країнах.

Серед українських науковців питання соціальної адаптації та інтеграції українських біженців у зарубіжних країнах досліджувалося М. Єніним (на прикладі Польщі) [1], А. Єфімовою (з акцентом на соціально-психологічній адаптації українських біженців у США) [2], А. Ткачук, С. Кострикіною, Т. Янелюнас (на прикладі Литви) [6]. Окремі аспекти соціальної інтеграції розглядалися С. Сіткар [3] та Г. Типусяк [5] (соціальна адаптація та інтеграція дітей у систему німецької освіти).

Серед іноземних науковців варто відзначити дослідження Д. Картал, Н. Алкемаде та Л. Кіропулос, які аналізують вплив посередницького ефекту оволодіння мовою приймаючої країни щодо посттравматичного стресового розладу, депресивних і тривожних симптомів [12], та І. Кохан, котра досліджує особливості адаптації українських дітей у Польщі [13].

Варто також відзначити наявність багатьох аналітичних досліджень у яких вивчаються динаміка чисельності українських біженців [4], проблеми, з якими

стикаються українці за кордоном, та їхні подальші наміри [7; 14], а також загальні стратегії інтеграції українців у зарубіжних країнах [11; 9] і окремі аспекти соціальної адаптації [8; 10].

Мета статті полягає в узагальненні досвіду європейських країн щодо соціальної адаптації громадян України, які отримали тимчасовий захист.

Результати дослідження. Поняття адаптації мігрантів можна розглядати у межах різних підходів та їх поєднання. А. Єфремова трактує термін «адаптація» як процес зміни психологічних характеристик особистості, що виражається в трансформації її ціннісних орієнтацій, соціальних установок, моделей рольової поведінки та інших внутрішніх структур. Цей процес включає гнучке реагування на зміни середовища і формування нових форм взаємодії із соціальною реальністю. Авторка також виокремлює термін «соціально-психологічна адаптація», яка, своєю чергою, означає пристосування особистості до норм, цінностей та оцінювальних критеріїв, що функціонують у суспільстві. Вона здійснюється через засвоєння індивідом соціальних норм і включення до системи міжособистісних відносин, які регулюють його поведінку у соціальному просторі. Такий процес дає змогу людині ефективно функціонувати в межах соціального середовища, досягати взаєморозуміння з іншими членами суспільства та реалізовувати свої життєві цілі відповідно до соціально прийнятних форм [2, с. 42–43].

У соціокультурному вимірі адаптація трактується М. Єніним як подолання психологічного стресу від зміни звичного культурного середовища, пристосування до нових умов життя та іншої культури. Згідно з ресурсним підходом, автор трактує адаптацію як пристосування до втрати попередніх соціальних і матеріальних ресурсів та отримання доступу до нових (житла, роботи, освіти, медицини, соціальних зв'язків тощо) [1, с. 133].

У випадку українських вимушених мігрантів за кордоном адаптація охоплює не лише емоційне пристосування, а й відновлення життєвих можливостей у новому соціальному просторі. При цьому важливим є наступний процес – інтеграції, яка в цьому контексті розуміється як зближення ідентичностей мігрантів і місцевого населення, налагодження комунікації та формування гармонійних форм культурної взаємодії. Інтеграція передбачає спільне, безконфліктне користування ресурсами, які використовуються під час адаптації, разом із місцевими громадами. Інтеграція є більш тривалим і складним процесом включення до суспільства приймаючої країни, що передбачає реалізацію особистісного потенціалу через працю, освіту та громадську участь. Успішність обох процесів залежить від взаємодії мігрантів і приймаючого суспільства, доступу до ключових послуг, підтримки з боку місцевих організацій, а також створення політик, спрямованих на запобігання дискримінації та формування позитивного ставлення до новоприбулих.

Аналізуючи соціальну адаптацію українців за кордоном доцільно зосередити особливу увагу на таких країнах, як Польща, Німеччина та Литва. Ці держави не

лише надали значну кількість місць для тимчасового захисту, а й активно впроваджують різні програми адаптації та інтеграції. Їхній досвід є цінним прикладом різних моделей адаптації – від більш гнучких локальних ініціатив до системних державних рішень – і дає змогу оцінити ефективність конкретних підходів, виявити бар'єри та перспективи для довгострокової інтеграції українських переселенців у європейське суспільство.

Значна частка українців, зареєстрованих як ті, що перебувають під тимчасовим захистом, знаходиться у Польщі. У 2025 р. у цій країні на постійній основі перебували 1,55 млн українців. Із них 993 тис отримали тимчасовий захист та мають PESEL UKR – документ, який офіційно підтверджує право на перебування на території Республіки Польща. Із них кожен другий – неповнолітній, 61% – жіночої статі, а серед повнолітніх 77% становлять жінки, які виїхали з України з неповнолітніми дітьми [4].

У процесі соціальної підтримки українських біженців у Польщі особливий акцент робиться на роботі з дітьми, які становлять не лише найбільшу за чисельністю, а й найбільш уразливу групу серед переміщених осіб. Діти, які пережили травматичні події, втрату домівки та звичного оточення, потребують не лише фізичної безпеки, а й психологічної підтримки, стабільного освітнього середовища та умов для всебічного розвитку. Саме тому польські установи та громадські організації зосереджують зусилля на забезпеченні доступу дітей до освіти, інтеграційних програм, мовної адаптації та спеціалізованих послуг, що сприяють їх комфортному входженню в нове соціальне середовище.

Дослідження показують, що знання мови країни перебування має вирішальне значення для адаптації [12]. Незнання польської мови стає серйозною перешкодою у навчанні та спілкуванні ровесників, а також в інтеграції у польське суспільство. Це стосується не тільки дітей, а й дорослих українців. Про це свідчать результати аналітичного дослідження проблем соціально-професійної адаптації українців у Польщі: «Найважливішим фактором поганої адаптації є низький рівень знання польської мови» [8]. Саме тому, як справедливо зазначає І. Кохан, освітні програми є ключовим інструментом у відновленні відчуття безпеки та забезпечення доступу дітей і молоді до ресурсів приймаючого суспільства [13, с. 160].

Саме тому у школах, ліцєях, технікумах та професійних училищах Польщі активно забезпечується доступ до освіти для дітей українських вимушених мігрантів. Освітні установи країни співпрацюють з ЮНІСЕФ із метою ефективного зарахування українських учнів до польських шкіл. Завдяки підтримці фундації «Незламна Україна» на території Польщі відкриваються українські навчальні заклади, які надають можливість дітям продовжувати освіту дистанційно відповідно до української навчальної програми [1, с. 134].

У Польщі створюються відповідні програми підтримки у подоланні труднощів у налагодженні стосунків з однолітками в новому оточенні, включаючи мовні, терапевтичні та соціальні заходи, що сприяють адаптації українських дітей

у цій країні. Діє законодавчий обов'язок щодо шкільного навчання до досягнення 18-річного віку. Згідно зі ст. 165 Закону про освіту, особи, які не є громадянами Польщі та підпадають під цей обов'язок, але не володіють польською мовою або володіють нею недостатньо, мають право на додаткове безкоштовне вивчення польської мови. Усі діти віком від 7 до 18 років, які прибули з-за кордону, можуть навчатися у державних школах на рівних умовах із польськими дітьми.

У перші роки після початку повномасштабної війни в Україні українські діти, які легально в'їхали на територію Польщі після 24 лютого 2022 р. та продовжили дистанційне навчання в українських школах, не були зобов'язані проходити обов'язкову дошкільну підготовку, виконувати обов'язок шкільного навчання або загалом навчатися відповідно до польського освітнього законодавства [15]. Оскільки польські школи не мали ні повноважень, ні можливостей перевіряти участь таких учнів у дистанційних заняттях в українських навчальних закладах, склалася така ситуація, що певна частина українських дітей узагалі залишилася поза системою освіти, як української, так і польської. Тому з 1 вересня 2024 р. в Польщі було запроваджено шкільний обов'язок для українських дітей, тобто стаціонарне відвідування польських шкіл стало для них обов'язковим. Щоб стимулювати батьків до забезпечення виконання їхньою дитиною шкільного обов'язку, виплати на дитину у розмірі 800 злотих на місяць було поставлено в залежність від цього. Зазначене рішення почало діяти з 1 червня 2025 р. [16]. Щоб полегшити українським дітям інтеграцію у польську освітню систему, з 1 червня 2024 р. у польських школах з'явилася посада міжкультурного асистента, яким може бути особа, що знає українську та польську мови на рівні достатньому, щоб надати допомогу у спілкуванні як учням, так і шкільним учителям, адміністрації та батькам. Міжкультурний асистент також зобов'язаний визначати бар'єри на шляху адаптації та інтеграції учня й застосовувати відповідні профілактичні та коригувальні заходи [15].

Важливою проблемою для українських жінок у Польщі є проблема організації догляду за дітьми вдома та поєднання його з можливою оплачуваною роботою. При цьому вони демонструють меншу ефективність у налагодженні стосунків з інституціями і водночас виявляють вищий рівень тривоги щодо власного майбутнього та своїх близьких, а також щодо економічної безпеки власної родини [8]. У березні 2022 р. польський парламент ухвалив спеціальний закон, який надає українцям право легального перебування на території країни протягом 18 місяців із доступом до систем охорони здоров'я, освіти, соціального захисту та ринку праці. Додатково були запроваджені державні програми, які передбачають фінансування до 85% вартості професійного навчання та сприяння комунікації між шукачами роботи й роботодавцями. Сьогодні важливу роль у підтримці українських вимушених мігрантів у Польщі відіграють як чисельна українська діаспора, так і польська державна влада. Зокрема, фундація Givtisz сприяє адаптації громадян України шляхом організації безкоштовних курсів із вивчення польської мови, а також надання психологічної та юридичної допомоги [1, с. 134].

Окрім того, значна увага приділяється потребам у медичному обслуговуванні, зокрема ЮНІСЕФ забезпечує додаткові безкоштовні вакцини для українських дітей, закликаючи батьків активніше долучатися до процесу вакцинації.

Для більш успішної адаптації та інтеграції мігрантів у польське суспільство у різних регіонах країни створюються центри інтеграції іноземців, у яких останні можуть отримати цілий комплекс необхідних послуг. У центрах передбачено організацію курсів польської мови, професійних курсів, адаптаційних курсів із вивчення особливостей життя в Польщі, надання юридичної, психологічної та інформаційної підтримки, допомоги присяжного перекладача, а також проведення інтеграційних заходів [17].

Ще однією країною, яка прийняла на початку війни понад мільйон українських біженців, стала Німеччина. Більше третини з них становлять діти та молодь. Як і в Польщі, у Німеччині головним засобом соціалізації українських дітей стала освіта. Освіта в Німеччині є обов'язковою і поширюється на всіх дітей.

Сьогодні в німецьких школах сформувалося три основні підходи до організації освітнього процесу для вимушених переселенців і біженців. Перший передбачає початкову підготовку у спеціалізованих інтеграційних або так званих «привітальних» класах, а також у класах «німецької як другої мови» (цей підхід застосовується, зокрема, у Мекленбург-Передній Померанії, Саксонії, Баден-Вюртемберзі та Шлезвіг-Гольштейні). Другий підхід полягає у повному зануренні в мовне середовище через зарахування дітей до звичайних класів із можливістю відвідування інтенсивних курсів німецької мови в позаурочний час (використовується в Бранденбурзі, Нижній Саксонії, Рейнланд-Пфальці та Саарланді). Третій – комбінований – підхід об'єднує інтенсивне вивчення мови в окремих групах із паралельним відвідуванням певних уроків у загальноосвітніх класах (практикується в Гессені, Північному Рейні-Вестфалії та Тюрингії) [5].

Ідея створення інтеграційних класів ґрунтувалася на припущенні, що навчання в окремих групах сприятиме легшій адаптації дітей до німецької освітньої системи та з часом дасть змогу безперешкодно перевести їх до звичайних класів. Передбачалося, що цей процес триватиме протягом року. Однак практика виявила низку труднощів: українські учні мали мінімальні контакти з німецькими однолітками, переважно лише під час перерв, а участь у спільних позашкільних заходах, таких як екскурсії, взагалі не передбачалася.

Окрім того, сам формат інтеграційного класу виявився неоднорідним: у ньому навчалися діти різного віку, з різним освітнім досвідом, рівнем підготовки та особистими інтересами. Додатковим ускладненням стала мовна різноманітність: частина дітей спілкувалась українською, інші – російською, що ускладнювало комунікацію та створювало бар'єри для єдиної навчальної динаміки [3].

Привабливою можливістю для українських підлітків після інтеграційних класів стало продовження навчання у технічних ліцеях FOS/BOS. Спеціально для них було відкрито додаткові підготовчі класи, щоб діти могли вдосконалити зна-

ння німецької мови та підготуватися до повноцінного навчання. Випускники таких закладів отримують диплом, еквівалентний гімназійному, що дає право на вступ до університету.

Для молоді віком від 18 років існує й інший варіант – система Ausbildung, яка передбачає поєднання практики з навчанням. Три-чотири дні на тиждень учень працює у сфері вибраного ремесла (наприклад, електрика, автомеханіки чи офісного управління), а один-два дні відвідує теоретичні заняття у школі. Такий підхід дає змогу здобути освіту, практичні навички та фах одночасно.

Складність мовної адаптації зумовлювала низьку зайнятість українців у німецькій економіці. За окремими даними, попри високий рівень кваліфікації рівень зайнятості серед осіб, які прибули з України з початку 2022 р., був значно нижчим порівняно із загальним населенням. У основному працездатному віці від 25 до 59 років лише 19% українських мігрантів були працевлаштовані. Серед жінок, які прибули з України, рівень зайнятості був ще нижчим – лише 14%, тоді як серед чоловіків цей показник становив 30%. Однак водночас, згідно з результатами досліджень, рівень працевлаштування серед українських мігрантів суттєво зростає після 12 місяців перебування в Німеччині, що свідчить про активну соціальну адаптацію українців, які мають тимчасовий захист [10]. Цьому сприяло те, що одним із ключових інструментів державної політики соціальної підтримки вимушених мігрантів у Німеччині стали безкоштовні курси з вивчення німецької мови, які функціонують у багатьох федеральних землях. Ці курси виконують низку важливих соціальних завдань: сприяють інтеграції біженців у нове суспільне середовище, розвивають мовні компетенції для ефективної участі у трудових та соціальних процесах, а також допомагають знизити рівень психологічного стресу, залучаючи людей до освітньої діяльності.

У Німеччині значна частина українських біженців вимушена працювати не за своєю спеціальністю навіть попри наявність вищої освіти або професійної кваліфікації, здобутої в Україні. Через мовний бар'єр, відмінності у визнанні дипломів, а також складнощі з підтвердженням професійного досвіду багато з них працевлаштовуються на позиціях, що не потребують високої кваліфікації. Це здебільшого тимчасова або фізична робота у сфері обслуговування, логістики, догляду чи прибирання. Така ситуація характерна як для жінок, так і для чоловіків, але особливо поширена серед жінок із дітьми, які через необхідність поєднувати роботу з доглядом за дитиною вибирають менш оплачувану роботу, але з гнучким графіком зайнятості.

Соціальна підтримка батьків із дітьми дошкільного віку в різних землях Німеччини має свої особливості. Зокрема, сім'ї, зареєстровані в Гамбурзі, мають можливість скористатися послугами закладів денного догляду за дітьми на умовах, що відповідають правилам для постійних мешканців Гамбургу. Це означає, що батьки зазвичай мають право на п'ятигодинний щоденний догляд (включно з обідом) для дитини віком від одного року. Витрати на такий догляд покриваються

міською владою в межах стандартної системи ваучерів на денне піклування. Якщо ж потрібно збільшити кількість годин догляду або отримати додаткові послуги, це питання розглядається індивідуально у кожному конкретному випадку.

Водночас у Німеччині діють програми професійної орієнтації, безкоштовні мовні курси та ініціативи з інтеграції у німецький ринок праці, які покликані покращити шанси українців на здобуття кваліфікованої роботи відповідно до їхніх освіти та досвіду. Проте процес адаптації до німецьких професійних стандартів потребує часу та ресурсів, а повна інтеграція у ринок праці можлива лише після досягнення відповідного рівня мовної компетенції, проходження професійної підготовки або перекваліфікації. Таким чином, хоча українці активно залучаються до трудового життя в Німеччині, їхня професійна реалізація нині часто обмежена, що створює потребу в посиленні цільової підтримки та розширенні доступу до освітньо-професійних можливостей.

Литва не стала країною, куди масово переміщалися українці під час війни. За даними Міграційної служби Литви, близько 100 тис українців переїхали до цієї країни в пошуку захисту та притулку. Серед них найчисельнішу групу становили жінки та діти [6]. Водночас основним мотивом перебування саме у Литві для українців стала довготривала підтримка держави.

Як і в інших країнах, основною перепорою у соціальній інтеграції у Литві українські біженці називали саме проблему мови. Доступність курсів литовської мови була названа важливою умовою подолання цієї проблеми (за даними окремих досліджень, близько 90% українців у Литві мали бажання вчити іноземну мову, оскільки розуміли, що без знання мови буде складно підтримувати соціальне життя, отримувати послуги в державних установах, магазинах, банківських закладах, шукати роботу та працювати, продовжити освіту тощо) [6].

На відміну від інших країн у Литві спостерігався певний парадокс: існує широкий спектр можливостей для безкоштовного вивчення литовської мови на початковому рівні. Проте на етапі опанування мови на вищому рівні вибір освітніх програм суттєво звужується, а наявні варіанти часто характеризуються високою вартістю, що обмежує їх доступність для значної частини мігрантів.

Разом із тим українці заповнили ринок існуючих вакансій у Литві, чим суттєво знизили існуючий дефіцит робочої сили. Саме тому литовські роботодавці намагаються зробити все можливе, щоб інтегрувати українських працівників серед своїх литовських колег, вирішити мовні проблеми та ставитися до всіх працівників справедливо та без дискримінації.

Основним викликом для Литви стала велика кількість українських дітей, що суттєво перевантажило систему освіти країни. За даними Міністерства освіти Литви, 88% учителів у країні не мали досвіду роботи з мігрантами. При цьому діти відчували прогалини в навчанні через війну і повинні були відвідувати позакласні заходи. Окрім того, існувала значна потреба у допомозі вчителів у соціалізації українських дітей-біженців: зустрічі після уроків, спільне дозвілля, завдяки

яким діти відчують себе частиною класу та знаходять спільну мову з однокласниками [11]. Частково питання було вирішено в рамках литовської ініціативи, коли через місяць після початку війни запрацювала онлайн-школа для українців. Пізніше, під час літніх канікул, було більше часу на підготовку додаткових аудиторій і підвищення кількості вчителів, які могли би викладати українською мовою. Ще одним варіантом виходу із ситуації стала активна адаптація шкіл для російськомовних дітей під потреби українських біженців. Далі у Литві було відкрито дві філії Міжнародної української школи.

Однією з подальших державних стратегій Литви стало зосередження основної уваги на довгостроковій інтеграції та залученні біженців до національної системи освіти, забезпеченні мовної підготовки, розвитку потенціалу та підтримці психічного здоров'я. Одночасно просувалась ідея повернення дітей і молоді-біженців до очного навчання, що дасть їм змогу отримати стабільну освіту, посилити соціальну взаємодію з місцевими громадами та підтримку в навчальному середовищі. Доступ біженців до засобів для існування та економічних можливостей передбачав додаткову мовну підготовку та супровідні заходи, підбір відповідної роботи згідно з наявними навичками, професійну перепідготовку та підвищення кваліфікації, визнання здобутих навичок і дипломів, надання інформації та консультацій, а також співпрацю з приватним сектором. Надання інтеграційної підтримки вважалося ключовим для сприяння включенню біженців у суспільство, зокрема шляхом організації соціальних, культурних, мистецьких та дозвіллевих заходів і обмінів.

Подальша стратегія також передбачала покращення соціальної згуртованості між біженцями та членами місцевих громад через упровадження інноваційних підходів і зміцнення партнерств. Молодь із числа біженців і приймаючих громад отримувала підтримку для розвитку навичок і компетентностей через заняття спортом та інші рекреаційні заходи. Залучення потенціалу біженців та організацій, очолюваних ними, сприяла діалогу та обміну інформацією між біженцями, державними органами та широкими верствами населення, що забезпечувало більш ефективне й цільове надання послуг відповідно до конкретних потреб біженців. Розвиток міжкультурної компетентності педагогічного персоналу сприяв інтеграції дітей до національної системи освіти [9].

Окремі заходи передбачали створення зв'язків між місцевим населенням і українськими вимушеними мігрантами шляхом запровадження програм наставництва, «дружніх пар» та спеціальних платформ, що забезпечують залучення останніх до формування політики й розроблення середньо- та довгострокових стратегій економічної самозарадності через стабільне джерело доходу. Ці ініціативи включали кар'єрні консультації, програми наставництва, тренінги з орієнтацією на ринок праці (включаючи курси англійської та литовської мов), стажування, а також надання бізнес-консультацій і грантів на розвиток малого підприємництва серед вимушених мігрантів.

У реалізацію проєктів активно залучалися культурні та мистецькі спільноти для організації заходів, що сприяють безпосередній взаємодії між українцями та приймаючою громадою. Такі події стали основою для посилення інформаційних кампаній, спрямованих на підвищення обізнаності, розвиток толерантності, підтримку інтеграції та розширення прав і можливостей українських вимушених мігрантів. Також передбачалася співпраця з органами місцевого самоврядування для посилення участі українців у процесах місцевого планування та розробки політики.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Досвід європейських країн щодо соціальної адаптації та інтеграції громадян України, які отримали тимчасовий захист, свідчить про розмаїття моделей підтримки та комплексний підхід до інтеграції. При цьому соціальна адаптація громадян України не є однорідним процесом і може відбуватися по-різному в кожному індивідуальному випадку залежно від соціальних і культурних умов приймаючої країни, а також особистих стратегій пристосування. Польща, Німеччина та Литва стали важливими напрямками української міграції, упровадивши як державні, так і громадські програми, що охоплюють мовну підготовку, доступ до освіти, медичної допомоги, ринку праці та соціальних послуг. Ключовими викликами у процесі соціальної адаптації став мовний бар'єр і культурні відмінності, які ускладнюють соціальну інтеграцію та формування ідентичності в новому середовищі. Освіта є потужним інструментом підтримки адаптації та інтеграції дітей, оскільки вона не лише забезпечує знання, а й створює умови для соціалізації, формування міжособистісних зв'язків і взаєморозуміння. Окремі стратегії, зокрема в Литві та Німеччині, передбачають довгострокову інтеграцію через міжкультурну освіту, наставництво, економічну активізацію та розвиток соціальної згуртованості між вимушеними мігрантами й місцевими громадами. Не меншу роль у процесі соціальної адаптації відіграють родини, громади та неурядові організації, які надають емоційну, соціальну та практичну допомогу дітям, полегшуючи їхню адаптацію до нових умов життя.

Перспективними напрямками подальших наукових досліджень є вивчення ефективності окремих інтеграційних інструментів у порівняльному контексті, а також розроблення моделей довготривалої соціально-професійної інтеграції для осіб із різним рівнем уразливості.

Список використаних джерел і літератури

1. Єнін М.Н. Соціальна адаптація та інтеграція біженців з України за кордоном (приклад Польщі). *Трансформація українського суспільства в цифрову еру* : матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Одеса, 23 березня 2023 р. Одеса : Одес. юрид. акад., 2023. С. 132–136.
2. Єфімова А.Г. Особливості соціально-психологічної адаптації українців до умов міграції у США. *Вісник післядипломної освіти*. 2023. Вип. 23 (52). С. 41–56.

3. Сіткарь С.В. Особливості інтеграції та соціальної адаптації дітей українських біженців у систему німецької освіти. URL: https://www.researchgate.net/publication/383557827_OSOBLIVOSTI_INTEGRACII_TA_SOCIALNOI_ADAPTACII_DITEJ_UKRAINSKIH_BIZENCIV_U_SISTEMU_NIMECKOI_OSVITI (дата звернення: 15.04.2025).
4. Скільки українців живуть в Польщі у 2025 році? Управління у справах іноземців дало відповідь. URL: <https://gremi-personal.com.ua/skilki-ukrainciv-zhivut-v-polshhi-u-2025roci-upravlinnja-u-spravah-inozemciv-dalo-vidpovid> (дата звернення: 15.04.2025).
5. Типусяк Г. Шкільна освіта у Німеччині: можливості та виклики для українців. URL: <https://www.sestry.eu/statti/shkilna-osvita-u-nimechchini-mozhливosti-ta-vikliki-dlyaukrayinciv> (дата звернення: 15.04.2025).
6. Ткачук А., Кострикіна С., Янелюнас Т. Адаптація та інтеграція українських мігрантів у Литві. URL: https://www.gssc.lt/wp-content/uploads/2023/11/v02_Ukrainian-report_Janeliunas_UA_A4.pdf (дата звернення: 15.04.2025).
7. Українські біженці: майбутнє за кордоном та плани на повернення. Аналітична записка. URL: <https://ces.org.ua/wp-content/uploads/2024/03/ukra%D1%97nski-bizhenczi.-%E2%80%8Bmajbutn%D1%94-za-kordonom-ta-plani-na-povernennya.-tretya-hvilya-doslidzhennya.pdf> (дата звернення: 15.04.2025).
8. Adaptacja społeczno-zawodowa migrantów z Ukrainy w Polsce – problemy i potrzeby poradnicze. URL: <https://obserwatorium.dwup.pl/wp-content/uploads/2024/01/Broszura-Adaptacjaspoleczno-zawodowa-migrantow-z-ukrainy-w-polsce-problemy-i-potrzeby-poradnicze.pdf> (дата звернення: 15.04.2025).
9. Country chapter Lithuania. URL: <https://www.unhcr.org/neu/wp-content/uploads/sites/15/2024/01/LITHUANIA-English-Ukraine-Situation-2024-RRP-Country-Chapter.pdf> (дата звернення: 15.04.2025).
10. Erwerbstätigkeit ukrainischer Geflüchteter steigt ein Jahr nach Ankunft auf 28 Prozent. URL: <https://iab.de/presseinfo/erwerbstaetigkeit-ukrainischer-gefluechteter-steigt-ein-jahr-nach-ankunft-auf-28-prozent/> (дата звернення: 15.04.2025).
11. IOM Lithuania: Inclusion of Ukrainians in Lithuanian education – challenges become opportunities. URL: <https://lithuania.iom.int/news/iom-lithuania-inclusion-ukrainians-lithuanian-education-challenges-become-opportunities> (дата звернення: 15.04.2025).
12. Kartal D., Alkemade N., Kiropoulos L. Trauma and mental health in resettled refugees: mediating effect of host language acquisition on posttraumatic stress disorder, depressive and anxiety symptoms. *Transcultural Psychiatry*. 2019. № 56 (1). P. 3–23.
13. Kochan I. Adaptacja dzieci ukraińskich w Polsce. *International Journal of new economics and social sciences (Ijones)*. 2023. Volume 20, No.: 4. P. 157–166.
14. Odpowiedź na interpelację nr 3373 w sprawie asystenta międzykulturowego. Odpowiadający: minister edukacji Barbara Nowacka. URL: <https://www.sejm.gov.pl/sejm10.nsf/InterpelacjaTresc.xsp?key=D73FJT&view=6> (дата звернення: 29.05.25).
15. Portal Oświatowy. Czy szkoła może zweryfikować, czy uczeń z Ukrainy nie pobiera nauki zdalnej. URL: <https://www.portaloswiatowy.pl/analizy-i-interpretacje/czy-szkola-moze-zweryfikowac-czy-uczen-z-ukrainy-nie-pobiera-nauki-zdalnej-21464.html> (дата звернення: 15.04.2025).
16. Skutki wprowadzenia obowiązku szkolnego dla dzieci ukraińskich w Polsce. Nasz Wybór: Portal dla Ukraińców w Polsce. URL: <https://pl.naszwybir.pl/skutki-wprowadzenia-obowiazku-szkolnego-dla-dzieci-ukrainskich-w-polsce/#:~:text=Od%201%20wrze%C5%9Bnia%202024%20roku,dodatkowo%20b%C4%99d%C4%85%20musieli%20zap%C5%82aci%C4%87%20grzywn%C4%99> (дата звернення: 15.04.2025).

17. Wytyczne funkcjonowania Centrów Integracji Cudzoziemców. Warszawa, marzec 2024 r. URL: <https://www.gov.pl/web/dfe-mswia/fami0201-iz00-00424---tworzenie-centrow-integracji-cudzoziemcow-cic-na-obszarze-polski> (дата звернення: 28.05.2025).

References

1. Yenin, M.N. (2023). Sotsialna adaptatsiia ta intehtatsiia bizhentsiv z Ukrainy za kordonom (prykład Polshchi) [Social adaptation and integration of refugees from Ukraine abroad (the example of Poland)]. *Transformatsiia ukrainskoho suspilstva v tsyfrovu eru : materialy II Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii (m. Odesa, 23 bereznia 2023 r.). Odesa : Nats. un-t "Odes. yuryd. akad."*, 132–136 [in Ukrainian].
2. Yefimova, A.H. (2023). Osoblyvosti sotsialno-psykholohichnoi adaptatsii ukraintsiv do umov mihratsii u SSHA [Peculiarities of socio-psychological adaptation of Ukrainians to the conditions of migration to the USA]. *Visnyk pisliadyplomnoi osvity*, 23, 41–56 [in Ukrainian].
3. Sitkar, S.V. (2025). Osoblyvosti intehtatsii ta sotsialnoi adaptatsii ditei ukrainskykh bizhentsiv u systemu nimetskoï osvity [Peculiarities of integration and social adaptation of children of Ukrainian refugees into the German education system]. Retrieved from: https://www.researchgate.net/publication/383557827_OSOBL_IVOSTI_INTEGRACII_TA_SOCIALNOI_ADAPTACII_DITEJ_UKRAINSKIH_BIZENCIV_U_SISTEMU_NIMECKOI_OSVITI [in Ukrainian].
4. Skilky ukraintsiv zhyvut v Polshchi u 2025 rotsi? Upravlinnia u spravakh inozemtsiv dalo vidpovid (2025) [How many Ukrainians will live in Poland in 2025? The Office for Foreigners' Affairs has given the answer (2025)]. Retrieved from: <https://gremi-personal.com.ua/skilki-ukrainciv-zhivut-v-polshhi-u-2025-roci-upravlinnja-u-spravah-inozemciv-dalo-vidpovid> [in Ukrainian].
5. Typusiak, H. (2025). Shkilna osvita u Nimechchyni: mozhlyvosti ta vyklyky dlia ukraintsiv [School education in Germany: opportunities and challenges for Ukrainians]. Retrieved from: <https://www.sestry.eu/statti/shkilna-osvita-u-nimechchini-mozhlyvosti-ta-viklyki-dlyaukrayinciv> [in Ukrainian].
6. Tkachuk, A., Kostrykina, S., Yaneliunas, T. (2023). Adaptatsiia ta intehtatsiia ukrainskykh mihrantiv u Lytvi [Adaptation and Integration of Ukrainian Migrants in Lithuania]. Retrieved from: https://www.gssc.lt/wp-content/uploads/2023/11/v02_Ukrainian-report_Janeliunas_UA_A4.pdf [in Ukrainian].
7. Ukrainski bizhentsi. Maibutnie za kordonom ta plany na povernennia (2024). Analitychna zapyska [Ukrainian Refugees. Future Abroad and Plans for Return (2024). Analytical Note]. Retrieved from: <https://ces.org.ua/wp-content/uploads/2024/03/ukra%D1%97nski-bizhenczi.-%E2%80%8Bmajbutn%D1%94-za-kordonom-ta-plani-na-povernennya.-tretya-hvilya-doslidzhennya.pdf> [in Ukrainian].
8. Adaptacja społeczno-zawodowa migrantów z Ukrainy w Polsce – problemy i potrzeby poradnicze (2024) [Socio-professional adaptation of migrants from Ukraine in Poland – problems and counseling needs]. Retrieved from: <https://obserwatorium.dwup.pl/wp-content/uploads/2024/01/Broszura-Adaptacjaspoleczno-zawodowa-migrantow-z-ukrainy-w-polsce-problemy-i-potrzeby-poradnicze.pdf> [in Polish].
9. Country chapter Lithuania (2024). Retrieved from: <https://www.unhcr.org/neu/wp-content/uploads/sites/15/2024/01/LITHUANIA-English-Ukraine-Situation-2024-RRP-Country-Chapter.pdf> [in English].
10. Erwerbstätigkeit ukrainischer Geflüchteter steigt ein Jahr nach Ankunft auf 28 Prozent (2025) [Employment of Ukrainian refugees rises to 28 percent one year after arrival]. Retrieved from: <https://iab.de/presseinfo/erwerbstaetigkeit-ukrainischer-gefluechteter-steigt-ein-jahr-nach-ankunft-auf-28-prozent/> [in German].

11.IOM Lithuania: Inclusion of Ukrainians in Lithuanian education – challenges become opportunities (2025). Retrieved from: <https://lithuania.iom.int/news/iom-lithuania-inclusion-ukrainians-lithuanian-education-challenges-become-opportunities> [in English].

12.Kartal, D., Alkemade, N., & Kiropoulos, L. (2019). Trauma and mental health in resettled refugees: mediating effect of host language acquisition on posttraumatic stress disorder, depressive and anxiety symptoms. *Transcultural Psychiatry*, 56 (1), 3–23 [in English].

13.Kochan, I. (2023). Adaptacja dzieci ukraińskich w Polsce [Adaptation of Ukrainian children in Poland]. *International Journal of new economics and social sciences (Ijones)*, 20, 4, 157–166 [in Polish].

14.Odpowiedź na interpelację nr 3373 w sprawie asystenta międzykulturowego. Odpowiadający: minister edukacji Barbara Nowacka [Response to interpellation no. 3373 regarding intercultural assistant. Respondent: Minister of Education Barbara Nowacka]. Retrieved from: <https://www.sejm.gov.pl/sejm10.nsf/InterpelacjaTresc.xsp?key=D73FJT&view=6> (дата звернення 29.05.25) [in Polish].

15.Portal Oświatowy. Czy szkoła może zweryfikować, czy uczeń z Ukrainy nie pobiera nauki zdalnej (2025) [Education Portal. Can a school verify whether a student from Ukraine is not receiving distance learning]. Retrieved from: <https://www.portaloswiatowy.pl/analizy-i-interpretacje/czy-szkola-moze-zweryfikowac-czy-uczen-z-ukrainy-nie-pobiera-nauki-zdalnej-21464.html> [in Polish].

16.Skutki wprowadzenia obowiązku szkolnego dla dzieci ukraińskich w Polsce. Nasz Wybór: Portal dla Ukraińców w Polsce [The effects of introducing compulsory schooling for Ukrainian children in Poland. Our Choice: Portal for Ukrainians in Poland]. Retrieved from: <https://pl.naszwybir.pl/skutki-wprowadzenia-obowiazku-szkolnego-dla-dzieci-ukrainskich-w-polsce/#:~:text=Od%201%20wrze%C5%9Bnia%202024%20roku,dodatkowo%20b%C4%99d%C4%85%20musieli%20zap%C5%82aci%C4%87%20grzywn%C4%99> [in Polish].

17.Wytyczne funkcjonowania Centrów Integracji Cudzoziemców (2024) [Guidelines for the operation of Foreigners' Integration Centers]. Retrieved from: <https://www.gov.pl/web/dfe-mswia/fami0201-iz00-00424---tworzenie-centrow-integracji-cudzoziemcow-cic-na-obszarze-polski> [in Polish].

Maliarchuk N. G.

Candidate of Historical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Sociology and Social Work
State Higher Education Institution “Pryazovskyi State Technical University”

Kudrya S. P.

second (master's) level higher education student
Department of Sociology and Social Work
State Higher Education Institution “Pryazovskyi State Technical University”

EXPERIENCE OF EUROPEAN COUNTRIES IN SOCIAL ADAPTATION AND INTEGRATION OF CITIZENS OF UKRAINE WHO HAVE RECEIVED TEMPORARY PROTECTION

The article examines the experience of European countries, particularly Poland, Germany, and Lithuania, in the field of social adaptation and integration of Ukrainian citizens who were forced

to leave their country due to war and received temporary protection. The theoretical foundation of the analysis is based on sociocultural and resource-based approaches to understanding migrant adaptation, according to which the process involves not only emotional adjustment but also the restoration of lost resources and integration into a new system of social interactions. Special attention is given to institutional, linguistic, educational, employment-related, and psychosocial aspects of social adaptation, as well as to mechanisms of integration into host communities in foreign countries.

Within the framework of comparative analysis, the main directions of national policies in selected EU countries regarding refugee support are highlighted, including access to education, healthcare, language training, social services, and the labor market. Particular emphasis is placed on support practices for vulnerable groups—women with children, school-age children, and youth—as well as on challenges related to language adaptation and recognition of professional qualifications. Poland offering an extensive network of educational and social initiatives. In Germany, the focus is on language integration and gradual inclusion in economic life, with an overview of the main approaches to organizing the educational process for displaced persons. In Lithuania, despite a smaller scale of migration, comprehensive support models are being implemented in the areas of education, employment, and mental health.

In conclusion, the article emphasizes that effective social adaptation of Ukrainian refugees is possible through cross-sectoral cooperation among the state, local communities, civil society organizations, and the migrants themselves.

Key words: social adaptation, temporary protection, education, integration, community.